

BETON

KULTURNO PROPAGANDNI KOMPLET BR. 59, GOD. III, BEOGRAD, UTORAK, 25. NOVEMBAR 2008.

Redakcija: Miloš Živanović, Saša Ilić, Tomislav Marković, Saša Čirić; Font Mechanical: Marko Milanković; E-mail: beton@danas.rs, redakcija@elektrobeton.net; www.elektrobeton.net; Sledeći broj izlazi 9. decembra

MIXER

Pišu: Kristina Rac/Dragan Nikolić

VIRDŽINA U HELANKAMA

Ili životna priča transvestita-emigranta

PROLAŽENJE I MASKIRANJE

Ustaljeno je verovanje da pravu damu možemo prepoznati po negovanoj kosi, elegantnoj garderobi, skupoj šminki, decentnom držanju i negovanim rukama. No, šta ukoliko neko ispunjava sve ove uslove, a uzgred je muškarac?

Tekst koji sledi je pokušaj dokumentovanja životnog iskustva migranta-transvestita iz Vojvodine koji živi i radi u Budimpešti. Polazna tačka iz koje će se sagledati životna storija našeg ispitanika je etnometodološki prilaz poimanju rodnog identiteta po kome postojeći binarni svet rodova nije jedini moguć, a daleko od toga da je najbolji.

Fizički deformisane osobe, mentalni pacijenti, zavisnici, homoseksualci samo su neke od kategorija ljudi koji se, koristeći terminologiju Ervinga Gofmana, mogu okarakterisati kao *stigmatizovani*. Sa svojim fizičkim, karakternim ili nekim drugim deformitetima, oni ne mogu da se prilagode dominantnim socijalnim normama. Da bi opstali u svakodnevnom životu, ovi pojedinci teže da stvore sliku o sebi kao „normalnoj“ osobi te da takvu sliku konstantno projektuju u svoju društvenu sredinu. Napori koje pri tome ulažu u isto vreme su i povod da stalno preispituju svoj krhki socijalni identitet, iznova stremeći da ga uglave u tokove *mainstream* društva koje ih okružuje, ali i sistemski ugnjetava.

Posmatrano na ovaj način, transvestizam kao način na koji osoba sebe izražava kroz spoljašnji izgled (ponašanje, oblačenje, glas, frizura itd.) razmatramo kroz Gofmanov koncept kontrole identiteta. Konkretno, u prikazivanju životne priče sagovornika posvetili smo pažnju akcijama, talentima, sposobnostima koje stigmatizovana osoba angažuje u građenju slike o sebi. Naznačavanjem tehnika kontrole (rodnog) identiteta, *prolaženja* i *maskiranja*, razmatramo strategije i značenja tehnika koje ispitanik „upošljava“ u cilju borbe protiv odbacivanja od strane socijalne sredine. Gofman određuje *prolaženje* kao kontrolu nad nepoznatim, neobelandjenim informacijama o sebi koje mogu imati uticaj na ugled stigmatizovane osobe u zajednici ili društvu u kome živi, dok *maskirne* tehnike definiše kao pokušaje da reakcije okoline na žig (stigm) redukuju na minimalni nivo.

Sledeći navedene koncepte, želimo da skrenemo pažnju na *narative* koji su se kristalizovali u razgovoru sa sagovornikom: prvi od njih, narativ uključenosti i povezanosti sa socijalnim kontekstom u kojem ispitanik živi; drugi, narativ unutrašnje harmonije, koju stigmatizovana osoba stiče uprkos svom žigu, zahvaljujući svom radu na sebi; i treći, uslovno nazvan „najveća sam dama (u komšiluku)“.

ŽIVOTNI PUT: TRNJE/ZVEZDE

Sa našim sagovornikom našli smo se u jednom od lepših restorana na budimpeštanskom Andraši bulevaru. Predstavlja nam se kao *Matthias*. Prezime ostaje nepoznato. Ime se piše sa dva *t*. Sagovornik naglašava ovu činjenicu, jer je uložio dosta napora i truda da ustoliči svoje ime kao *brand* (slično kao Jellena sa dva *l*). On gotovo odmah nudi instant verziju svoje životne priče. Kada govori o sebi, koristi ličnu zamenicu ženskog roda. Rođen je u gradu u Vojvodini, u trenutku kada je samoupravni socijalizam vrhunio u bivšoj Jugoslaviji, a frankfurtski marksisti mu predviđali sjajnu budućnost. U Srbiji živi do 1988. godine kada, pošto završava srednju školu, odlazi na „Zapad“. Najpre se obreo na jadranskoj obali, zatim u Nemačkoj, posle čega odlazi u Rumuniju i konačno u Mađarsku. Bavio se različitim poslovima: radio je u ugostiteljstvu, a kada nije bilo para, izlazio je van legalnih okvira i probao sebe u prostituciji. Sredinom devedesetih sagovornik prvi put „ulazi u haljinu“ i počinje da nastupa obučen u žensku odeću. Počinje da se profesionalno angažuje u kabareima u Budimpešti u kojima nastupaju transrodni izvođači. U početku, dovoljna mu je sama činjenica da se pojavljuje u haljini. Međutim, tokom vremena, kako sve više zarađuje od nastupa, počinje da „investira“ u svoju toaletu. Kraja devedesetih seća se kao zlatnog perioda nastupanja u mađarskoj prestonici. Voli da

MIXER

Kristina Rac/Dragan Nikolić: Virdžina u helankama

ŠTRAFTA

Faruk Šehić: Pucanj s boka

VREME SMRTI I RAZONODE

Dragana Mladenović: Prča
Predrag Lucić: Rado ide tučak pod prašnike

BULEVAR ZVEZDA

HANDKE, Peter

nastupa uz Madonu, ali su mu ipak najdraže folk dive sa eks-jugoslovenskih prostora.

Posle razgovora sa Matthiasom stiče se bolji uvid u dvostrukost njegovog rodnog izražavanja. Svakog vikenda u klubu u kome nastupa, Matthias je „dama večeri“. On oblači svoju skupu toaletu, u koju ulaže značajna novčana sredstva, jer „dama se prepoznaje po svojoj toaleti“. Sa druge strane, tokom dana, na javnim mestima, kao što je restoran gde se sastajemo s njim, on je običan muškarac. Na ovaj način, naš sagovornik svoj identitet izražava dvostruko. Na javnim mestima u toku dana, iako sebe doživljava kao ženu, uz pomoću vidljivih obeležja (verenički prsten, govor, držanje) on prolazi kao muškarac. Uveče, tokom svojih nastupa, iako biološki muškarac, Matthias se transformiše u divu koja izvodi kabaretske numere. Podvojenost rodne ekspresije javlja se kao nužnost: izražavanje kroz klasični muški rodni model priključak je koji ispitaniku omogućava socijalnu uključenost; sa druge strane, (pre)izražena (kabaretska) ženstvenost na nastupima osnov je ispitanikove ekonomske egzistencije. Iako ispitanik nalazi ženski rodni identitet bližim, njegov stav izražava racionalnu osnovu menjanja ponuđenih rodnih identiteta. Tako u intervjuu kaže: „Nisam valjda toliko lud da hodam ulicama obučen u haljinu, da me neko prebije na mestu...“

DIVA VERSUS KURVA

Matthias sebe i svoje nastupe suprotstavlja većini drugih transrodnih osoba u „biznisu“. On sebe vidi kao divu. U razgovoru naglašava da u čitavoj Budimpešti ima oko pet transrodnih izvođača, uključujući njega, koji vrede i koji su dovoljno popularni da mogu da napune klubove. Neki od pomenutih izvođača su njegovi bliski prijatelji. Vidi ih kao zamenu za porodicu, međusobno se ispomazu, daju savete jedan/na dugom/oj. Ohrabrivanje ima značajnu ulogu pošto: „... Ipak, život transrodne osobe nije nigde lak, čak ni u Americi.“

Za razliku od „stare škole“ izvođača, nove generacije mu se gade zbog njihovih stavova i ponašanja: „Oni uopšte nisu lepi. Dođu u klub, naloču se alkohola, udrogiraju - kakve sramote! A kako izgledaju?! Iscepane čarape, neočešljana raspuštena kosa. Užas!“ Osobe koje on stvarno prezire su „transvestiti uličari“. Ovi su, po njemu, 24 časa obučen kao žene i većina njih su prostitutke. „Za takve ljude ne želim ni da znam. Muka mi je od njih. Najgore je kad stanu ispred „Alibija“ (*Bohemian Alibi*, bar u Budimpešti gde Matthias nastupa, op. aut.)! To je takva nekultura! Svako može videti da su muškarci.“ Suprotno njima, Matthias je uvek odeven, uvek u novim haljinama, stalno radi na sebi i svom izgledu. Uprkos svemu ovome, Matthias

→ Ilustracija: CABARET, Nikola Korać ←

se žali. „Lake dame“ su smatrane za prave predstavnike transzajednice, pozivaju ih u TV emisije, „a oni čak ne stavljaju ni puder na svoje lice. Da bi transvestit izgledao kako treba, on treba da ustane i pohvali se: kosa, 30.000 forinti (120€), haljina 50.000 forinti (200€), cipele 80.000 forinti (350€)“. Po Matthiasu, dakle, transvestit treba da izgleda kao prava dama – ništa manje od toga. Ona mora da bude elegantna, lepa, zanimljiva, da zna da priča lepo („godine nemaju veze s tim“). Naravno, vrhunska šminka i odeća su uslov bez kojeg se ne može.

Prostitucija je očigledno prva asocijacija koja se dovodi u vezu sa transrodnim načinom života. Štaviše, čini se da je to jedini model egzistencije koji se nudi transrodnim osobama.

ŽIVOT U VISOKIM KRUGOVIMA: ODABRANO DRUŠTVO

Matthias govori o svojim obožavaocima. Spominje grofove, pripadnike visokih slojeva koji cene njegove nastupe. On prima skupocene poklone od njih. Navodi primer skupih crvenih cipela koje su pristigle avionom direktno iz Londona za njegov nastup. Kaže da ih je poslao lično Niki Lauda. Kao dodatak, dobio je i crvenu haljinu i skupocenu krzenu bundu sa dugačkim zadnjim delom koji se vuče po podu. Sve ovo doprinosi da ga njegova publika obožava, a u isto vreme mu i zavidi.

Često, Matthias se nalazi u prisustvu *VIP persona* sa kojima ostvaruje srdačne odnose. Ponekad je sa njima imao „ljubavne izlete“. Tako pominje i producenta čuvenog filma *Evita*, Alana Parkera, koji mu poklanja retki cvet sa šesnaest pupoljaka. Kasnije, on koristi ove pupoljke da ukrasi svoju frizuru na nastupu na kojem je pevao dirljivu ljubavnu pesmu. Ispitanik predstavlja svoju karijeru kao sličnu onima koje su imale klasične dive. Jednom rečju, njegova storija je građenje slike o sebi: biti ekstra-

DA BI TRANSVESTIT IZGLEDAO KAKO TREBA, ON TREBA DA USTANE I POHVALI SE: KOSA, 30.000 FORINTI (120€), HALJINA 50.000 FORINTI (200€), CIPELE 80.000 FORINTI (350€). PO MATTHIASU, TRANSVESTIT TREBA DA IZGLEDA KAO PRAVA DAMA - NIŠTA MANJE OD TOGA. ON/A MORA DA BUDE ELEGANTNA, LEPA, ZANIMLJIVA, DA ZNA DA PRIČA LEPO („GODINE NEMAJU VEZE SA TIM“)

vagantan/a i drugačiji/a od drugih. To je slika u kojoj je on obožavan i prihvaćen.

Na osnovu teorijskih koncepata, te stavki iz životne biografije i ličnih stavova ovog zabavljača, mogu se artikulirati tri međusobno povezana narativa.

Dok otkriva činjenice o ličnom životu, Matthias pokazuje potrebu za *uključenošću* u užu ili širi socijalni kontekst koji ga okružuje. Ovo zapažanje može se ilustrovati ispitanikovim naznačavanjem povezanosti sa ostalim transrodnim izvođačima na sceni koje on ceni i do čijeg mišljenja mu je stalo. Isto tako, Matthias ističe značaj koji je na njega imala matična socijalna sredina. Iako svestan konzervatizma i stigme koji su ga na prvom mestu naterali da napusti zemlju, on i dalje sebe smatra delom sredine iz koje je potekao. Mada je svoj životni put „utabao“ van ove zajednice, on isti-

če da prati dešavanja u Vojvodini. Na osnovu sagovornikovih iskaza može se naslutiti da je pridat veliki značaj potrebi za nediskriminatorskim društvom. Srodna su zapažanja ispitanika o dostignutoj *unutrašnjoj harmoniji* koju oseća baveći se ovim retkim i rizičnim poslom. Iako „nije lud da šeta po ulicama obučen u žensku odeću“, on je sasvim opušten kada se nađe na bini, često vrlo ekstravagantno obučen. Ne doživljava nikakvu nelagodu da bude žena; to mu je zadovoljstvo i u isto vreme izvor prihoda.

Štaviše, zahvaljujući povezanosti sa mađarskom pa i svetskom elitom, skupocenoj garderobi i umeću ponašanja u različitim prilikama i svakom društvenom okruženju, Matthias može sebi da priušti ekstravaganciju, nadmenost, pa i poneku malu laž ili preterivanje. Sve su to ženske taktike koje čine da jedna gospođa bude samo još više ono što jeste: *prava dama*.

Na kraju, na artikulirane narative, na ponašanje i akcije ispitanika u cilju „zaokruživanja“ životne priče, direktno je primenjen Baumanov koncept *promenljivog identiteta*. Naime, u svojoj studiji Bauman se obraća praksi menjanja identiteta (doduše ne rodni) kao procesu u kome identifikacija sa određenom zajednicom, te samoodređivanje sebe kroz učešće u zajednici zavisi od konkretnog socijalnog konteksta i mogućnosti koje iz njega proizilaze. Primenjeno na našeg sagovornika, moglo bi se reći da u ličnom delovanju i izražavanju sopstvenog (ne samo) rodnog identiteta, on menja društveno ponuđene rodne identitete shodno mogućnostima koje iz konteksta proizilaze.

Drugim rečima, menjanje rodnog identiteta (mada je to u ovom slučaju i profesionalna određenost) poprima novu dimenziju. Svakodnevni manevri menjanja rodova poprimaju oblik „igre“ kroz koju naš sagovornik, krenuvši „u svet“, nalazi svoje mesto pod suncem ■

ŠTRAF TA

Piše: Faruk Šehić

PUCANJ S BOKA

KOZMETIČKI MISIONARI

Povod za ovaj tekst nalazim u skorašnjem razgovoru sa beogradskom pjesnikinjom Marijom Knežević koja me je pitala da li je u Sarajevu *džihadizacija* uzela maha kako se priča, ili je riječ o nečem sasvim drugom. Teško mi je odgovoriti na to retoričko pitanje pogotovo sada kada traje sveti muslimanski mjesec Ramazan, doba posta, skrušenosti i milosrđa, koji će svesrdno biti propagirani sa *profanih* televizijskih, radijskih ili štampanih katedri za utjerivanje građana, radnika i seljaka u sveobuhvatni strah od Boga. Tako će religija (islamska u ovom slučaju) postati dominantna medijska tema, jer, ipak, živimo u vrijeme sveobuhvatne demokratije kada se vjerska prava građana, radnika i seljaka *moraju* ostvarivati i medijski *aplicirati*, a sve po direktivi nacionalnih stranaka i velikomoćnih vjerskih zajednica u Bosni i Hercegovini. Ona druga prava ljudi na, *nedajbože*, ateizam ili neku varijantu agnosticizma su već odavno protjerana iz *mainstream* novina i televizija, a sve u cilju novopropklamovane političke korektnosti, gdje dominiraju monoteističke religije, jer smo, navodno, u prošlom režimu bili žestoko zaknuti za upražnjavanje svojih vjerskih osjećanja. Teško je nekom čovjeku koji slijepo vjeruje televizijskom ekranu, sa kojeg mu se lascivno osmjehuju erotizirani (spram ljubavi prema jednom Bogu) voditelji i voditeljice, teško je njemu da ne povjeruje ovim kozmetičkim misionarima, što ga zavode velikim riječima kao što su: ljubav, dobrotu, milosrđe, čovjekoljublje itd. Ovakve riječi su davno protjerane iz umova stanovnika ove zemlje, pa su ih zamijenile lingvističke vrijednosti tipa: ukrasti, zajebati, previriti, zabititi nož u leđa, ubiti, zapaliti ili zaklati, spisak je dosta širok i skoro beskrajn. Uglavnom, sveti je mjesec posta i dobrotu treba da zavlada među ljudima, premda niko neće ni spomenuti proteklih jedanaest mjeseci (o uživanju u alkoholu i drogama da i ne govorim) u kojima su ljudi revnosno koristili već navedene lingvističke vrednote pomoću kojih će povećati svoj imetak i bogatstvo. I teško mi je da se ne sjetim 1996. i 1997. godine kada sam boravio u Studentskom domu Bjelave u Sarajevu, i kada su me moje drugarice šapatom upozoravale da ne spominjem naglas alkohol, drogu ili seks u Domu, jer je atmosfera bila dosta nabrijana, i jer su se u Domu motali neki studenti Arapi, koji su valjda bili zajebani kao prava vjerska policija. Njihova zajebanost je meni bila smiješna, jer sam tada vjerovao isključivo u argumente svojih šaka i mišića, ali mi je ostalo sjećanje na izvjestan oblik pritiska i težine u zraku, koji nisu našli svoje uporište u glavama normalnih građana Sarajeva.

ALAHOV DRVOSJEČA

Takav oblik vjerske tiranije i šizofrene želje da se ugodi svome bogu najbolje sam osjetio u gradu svoga odrastanja, Bosanskoj Krupi, odmah poslije rata kada se neki vjerski činovnik sjetio da posiječe stoljetne lipe izrasle oko (ratom netaknute) pravoslavne crkve, jer se zbog golemih krošnj nije mogla vidjeti netom izgrađena džamija (stara je srušena u ratu) udaljena dvadeset metara vazdušne linije od pravoslavne crkve. Po vlastitom priznanju fanatika, njemu se u snu ukazao Allah dž.š. lično i personalno, te mu je rekao da mora posjeći drveće kako bi se džamija bolje istakla u postratnom vremenu i prostoru. Jadnik je samo slijedio božanske upute i lipe su nestale sa lica zemlje. Druga zanimljivost je vezana za snagu i broj decibela sa razglasta na minaretu odakle je gradski imam trebao vršiti svoju službu pozivanja na molitvu, tako da me je jednog jutra njegov kašalj sa razglasta, dok je čistio grlo prije ezana (glasovne molitve), skoro izbacio iz kreveta, te mi utjerao strah u kosti kao da mi je u sobu uletjela granata velike razorne moći. Na-

Nije ono što mislite da jeste (Buenos Aires - noćna patrola)

kon protesta građana koji žive u blizini džamije, decibeli su smanjeni na razumnu mjeru, ali lipe, uz svu volju i molitve, nisu mogle ponovo da izrastu visoko u nebo.

Govoriti o džihadizaciji u Sarajevu je stvar obaveze zdravog razuma, izuzev što iz usta Milorada Dodika ovaj pojam ima za mene sasvim drugo značenje ako se sjetim da su u Banja Luci srušene sve džamije, kao što je u RS-u za vrijeme rata ostala netaknuta samo jedna džamija, i to u selu Baljvine kod Mrkonjić Grada, jer su tamošnji Srbi i Bošnjaci zadržali svoju starinu i, možda, mistični osjećaj zajedništva, koji je potpuno izgubljen u prohujalih 18 godina. Moja beogradska sagovornica, po vlastitom priznanju, nije znala za ove podatke, ali je veliki i neprevaziđeni frontmen grupe EKV Milan Mladenović to znao još 1993. godine, pa je odbio doći u Banja Luku da održi koncert, jer nije htio ići u grad u kojem ruše njegovu heroinsku vizuru, što djeluje paradoksalno, pogotovo danas kada mnogi ljudi još uvijek poriču genocid u Srebrenici, koji se desio baš tu, u njihovom prvom komšiluku.

INDUSTRIJA MRŽNJE I HAOSA

Zadnjih nekoliko mjeseci u Sarajevu je aktuelna priča oko izgradnje spomen-krsta iznad grada na oštroj stijeni Zlatišta, odakle su nekad topovi i mitraljezi ubijali civile i sistematski ravnali Sarajevo. Inicija-

BETONJERKA POLUMESECA

Lako je prepoznati sile tame. Kupuju belu tehniku!

(Slobodan Milosavljević)

Tomislav Marković

VREME SMRTI I RAZONODE

lirika u toke

Piše: Predrag Lucić

RADO IDE TUČAK POD PRAŠNIKE

(Iz pesmarice Vuka Jeremića)

Ne, Srbija ratovala nije,
Nikad nije i nikada neće,
Kad tenkovi krenu iz Srbije,
Oni idu da raznose cveće,

Cveće rosno, gajeno u bašti,
Poslano po tenkisti, drugaru,
Da rascvaloj udovolji mašti,
Da ga sadi svud po Vukovaru.

Šta da vojska cvetonosna radi
Sa tom lepom, plemenitom željom?
Da bi cveće mogla da posadi,
Grad će najpre da savrni sa zemljom.

To se zove priprema zemljišta,
Kažu knjige iz hortikulture,
Kad od grada ne ostane ništa,
To je tle za ruže i božure.

Mesto kuća karanfil i lala,
Bela rada, jorgovan, fuksija...

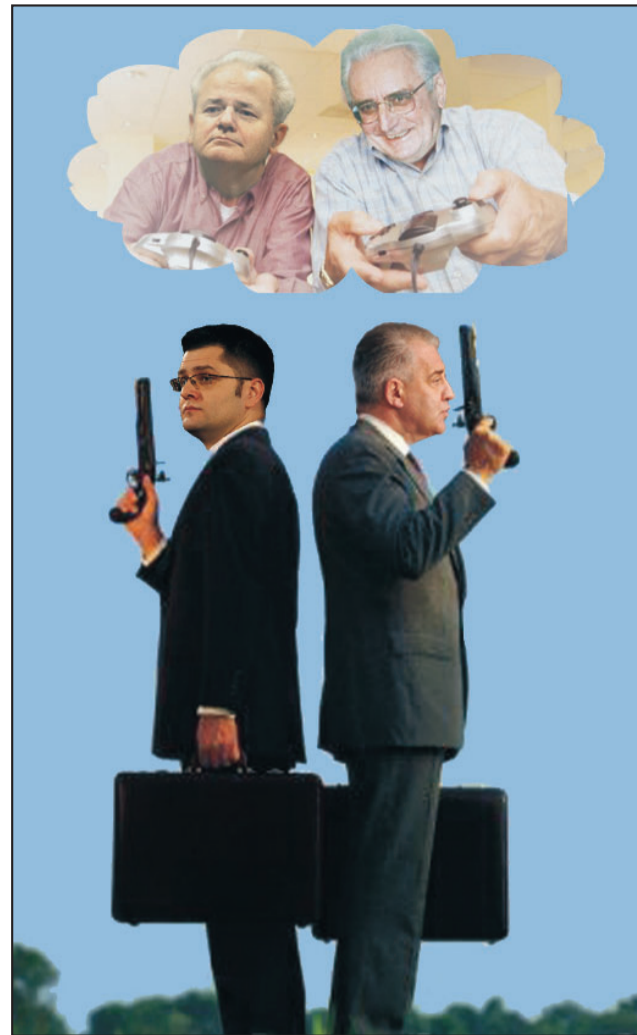
Ko to laže „Srbija je mala“,
Proguta ga velika saksija!

Srbin vozi tenk i nosi pušku
Zarad cveća, a ne da se bije.
Prašnik ima polen, tučak njušku,
Srbin ima namčore komšije.

Što im smeta miris srpskog cveća,
Hrizantema što iz crepa viri,
Gusenice tenkovske s proleća
Što postaju šareni leptiri.

Namčori nas panjkaju pred svetom,
Oj, Srbijo, alaj si budala:
Ti komšiju bombarduješ cvetom,
On ti haškom tužbom kaže „Hvala!“

Sad je dosta, nek je jasno svima:
Vuk Jeremić protivtužbu sprema!
Ko što rekoh, tučak njušku ima,
Njušku ima, al obraza nema ■

Game-boy „Ilijada“ New Generation

Fotomontaža: Recycle Bin Laden

Piše:
Dragana Mladenović

PRČA

(Iz „Ženskog ciklusa“
posvećenog ženama,
žrtvama rata u Bosni)

ne brojim/ne gledam
(uh, ah, ah, aaa)

ovako
bilo je ovako
bilo je bolno/vlažno
na stolu
a onda toplo
mrdavo/toplo
i srećno
šta kakukaš vidi maleni prča
tako mi je rekla
vidi maleni prča

(Svrši, bre, više,
gle koliki je red
uh, ah, ah, aaa)
rekla je vidi maleni prča
prča u papiru/ubrusu
prvi ga uz grudi
vidiš kako se učutao
i samo mirno gleda
(Napuni je ljudski,
nek se kurva zasiti kurca
o, oh, oh, ooo)
i onda ko vekna hleba
povijen/obmotan nežan
uzmi ga u naručje/pored sebe
o kako pospano biće
aaaaaaaaaaaaaaaa
(Što je iseče pre mene?
Šta se dereš, operi je ako
ti smeta
krv mh, mh, mh, aaa)
ne osećam/ne gledam/neću
ovako je bilo

ovako je bilo
kako
seti se
kako
bilo je
bilo je ovako
bilo je leto u opatiji
poneli smo breskve i ose
gume/dušeke/suncobran
(Voliš grubo, rugobo,
jel voliš, uh,uh, mmm)
ne slušam/ ne osećam/neću
kako je dalje bilo
hajde seti se suncobrani
leto u opatiji
ne znam kako je bilo
ne mogu/gubim nit/ne mogu
(Vrati taj pištolj u futrolu
čuješ, Milane, vrati
bam bam bam bam)
prča nespretno korača talas/
talasi ■

tiva za podizanje ovog vjerskog spomenika je došla od nekog udruženja iz Istočnog Sarajeva, koje krstom želi da obilježi stradanje Srba (vojnika i civila) u i oko Sarajeva tokom proteklog rata. Krst, priča se, treba biti velikih dimenzija kako bi ga svi građani Sarajeva mogli kristalno jasno vidjeti. Stvarni motivi neimara ovog spomenika su svakako vrlo jasni i precizni, ali ono što me zanima nalazi se u samoj gradskoj kotlini, gdje će razna udruženja za zaštitu i tekovinu Armije BiH i stradanja civila u Sarajevu dići svoj glas protiv ovog ideološkog konstrukta od betona i nepokolebljive armature. Činjenice govore u prilog tome kako je mali, ili nikakav broj građana Sarajeva reagovao na izgradnju sličnog spomenika na brdu Hum iznad Mostara. Riječ je o križu koji svojim obimom i visinom dominira nebeskim krajolikom ponad Mostara, podijeljenog grada na bošnjački i hrvatski dio, a ulogu granične linije, uglavnom, tumači rijeka Neretva. Ovo je još jedan dokaz autizma u kojem živi Sarajevo, ali i drugi bosanskohercegovački gradovi. Nakon izgradnje križa na Humu istočnim Mostarom je kružila slijedeća duhovita anegdota: to je jedan veliki plus za Mostar i cijelu Bosnu i Hercegovinu. Posljednja linija odbrane zdravog razuma je uvijek bio humor, pa bi se i krst iznad Sarajeva mogao nazvati još jednim velikim plusom za Sarajevo i cijelu Bosnu i Hercegovinu.

U današnjem Sarajevu, tom evropskom Jerusalemu (kako se kaže), postoji još jedan hiperrealistični vic: sve džamije srušene u BiH hoće da sagrađe u Sarajevu. Zanimljiv primjer za ovu opasku jeste izgradnja džamije u kvartu Ciglane ispred modernog tržnog centra, na travnjaku, gdje treba da nikne savremeni vjerski objekat, koji će, sudeći prema maketi, ličiti na neveselog hibrida između tržnog centra i svete kuće. Razdragani kupci će tako moći, odmah poslije klanjanja velikom bogu Kapitala, obaviti i drugu molitvu, te se pokajati za svoje konsumerističke grijehove. Posebno mi je privlačna džamija u sarajevskom naselju Vogošća, samo zbog njenog izgleda, zbog kojeg bi Slavoljub Penkala bio iskreno ushićen, jer ta džamija izgleda kao gigantsko penkalo od stakla i betona. Džihadizacija se nastavlja na sve tri strane, i to je mrtva utrka u kojoj nikad neće biti pobjednika ni poraženih, dok god je religija izdašna političko-ekonomska grana sveopšte industrije mržnje i haosa, a to su esencijalne aminokiseline za sve potencijalne buduće ratove. Vjerski objekti će tu samo poslužiti (i već služe) kao legla iz kojih će u svijet biti odaslane čete borbeno spremnih klonova. Otpor će biti uzaludan kao u *Ratovima zvijezda* ■

BULEVAR ZVEZDA

Piše: Redakcija **Betona**

HANDKE, PETER

HANDKE, Peter (Grifen, Kernten, 6. 12. 1942), austrijski kontroverzni pisac, apolitični postmodernista, politični „otkrivač“ Balkana. Školovao se najpre u katoličkoj muškoj školi u Tancenbergu, potom u Klagenfurtu. Studirao je prava na Univerzitetu u Gracu. Još tokom studija, zajedno sa Elfride Jelinek, pripadao je angažovanoj književnoj Grackoj grupi. Posebnu pažnju je privukao nakon izvođenja njegove drame *Psovanje publike* u SAD 1968. Bio je i filmski scenarista. Naročito uspešnu saradnju imao je sa Vimom Vendersom, tokom njegove nemačke faze (*Nebo nad Berlinom*). Neki danas porede ovu kreativnu saradnju sa filmskim dvojcem Sirdan - Kusturica. Zanimljivo je da će se u potonjim godinama, Handke i Kusturica prikloniti *srpskoj strani rata*. Inače, njegov književni opus bio je opsesivno usmeren na problem jezika i limitiranost komunikacije. Moglo bi se reći da je Handkeovo političko „buđenje“ tokom devedesetih predstavljalo transformaciju jedne postmodernističke poetike koje je zahvatilo mnoge pisce njegove generacije: jedni su krenuli ka *političkom konformizmu* a drugi ka *literarnom avanturizmu*. Kod Handkea se mogu naći elementi jedne i druge struje. Handke je osvojio velike simpatije srpske političke i kulturne javnosti, ali je navukao gnev zapadnih intelektualaca. Svrtao je mnogo puta u Beograd (Radoman Kanjevac je ispevao pesmu: *Peter Handke dolazi u Beograd.../ Domaćice gledaju njegovu sliku u novinama/ Dive se tim negovanim brkovima/ I brižljivo odabranom okviru za naočare...*). U vreme rata u Bosni, na početku bombardovanja 1999, posetio je Miloševića u Hagu 2004, a govorio je i na njegovoj sahrani u Požarevcu 2006. Handkeova česta putovanja, sada mnogo manje egzotična nego ona iz osamdesetih (Japan, Aljaska), uslovlila su i osobiti političko-putopisni žanr u kome je Handke pronašao novu

formu za svoju literaturu. Tako je nastala knjiga *Zimsko putovanje uz reke Dunav, Savu, Moravu i Drinu: Pravda za Srbiju* (1996) kojom se Handke obračunavao sa zapadnim medijima, braneći Srbiju kao žrtvu balkanskog rata. Godinu dana kasnije je izašao nastavak ove knjige pod naslovom *Letnji dodatak zimskom putovanju*. Braneći svoj *novi stil*, Handke je jednom prilikom rekao kako to niko ne bi čitao da je samo pisao o tome „kako su ulice puste i kako je Drina hladna“. Ovakvo je išlo lakše na tržištu. Handke je 2000. godine dobio nagradu Fondacije Braća Karić. Tom prilikom je pozdravio Bogoljuba Karića kao čoveka koji „neguje tradicije koje nam daju moralnu snagu za odbranu svega što je sveto čoveku“. Handkeova privrženost Miloševiću dovela ga je u vrlo nezgodnu poziciju kada mu je grad Dizeldorf dodelio nagradu „Hajnrh Hajne“ (50 000 EUR). Zbog učestalih napada, Handke se odrekao nagrade ali ipak nije ostao bez nje. Berlinska inicijativa za alternativnu nagradu „Hajnrh Hajne“, obezbedila mu je istu svotu, koju je on u društvu sa Klausom Paimanom odneo Srbima iz Velike Hoće. „Volim ovu decu ovde i Veliku Hoću“, izjavio je pisac tom prilikom. Iste godine, Handke je predsedavao žirijem na Kusturičinom Kustendorfu. Budući da ga je oduševio planinski krajolik, odmah je dobio ponudu da postane novi žitelj rodnog mesta kremanskih proroka. Ostaje pitanje da li će Handke podići brvnaru u „želucu Evrope“ (kako je nazvao Kremnu) i da li će proći bolje od svog druga Kusturice. Srpski intelektualci čute mada im prija kada Handke u svom časopisu *Schreibheft* objavi ponekog *srećnika*, kao što je to slučaj sa prozom Igora Marojevića. Bolji je ikakav izlazak na nemačko govorno područje od nikakvog, rezonuju srpski pisci. U to ime je priredena knjiga kritičkih tekstova pod naslovom *Treba li spaliti Handkea* (2006) ■